

“ДИГИТАЛНА” (ПЛОСКА) ДЕМОКРАЦИЯ

доц. д-р Петър Димитров, гл. ас. Георги Зеленков

DIGITAL DEMOCRACY

Assoc. Professor, PhD Petar Dimitrov, George Zelenkov

*“Който прави мирната революция невъзможна,
ще направи насилствената неизбежна”*

Джон Фицджералд Кенеди

Безпрецедентна ситуация

През последните години традиционната демокрация има сериозни проблеми, с които не може да се справи в рамките на класическия модел на своята организация и функциониране. Достатъчно е да напомним за „ляво-десните“ правителства в редица „стари“ демокрации (Германия, Австрия, Гърция и др.), за „арабската пролет“, която, вместо да се ориентира към класическата демокрация, се ислямизира, за популистките десни правителства в Италия и Унгария, за бюджетната криза в САЩ, която застраши световната стабилност и т.н. Тази криза не подмина и България. След като в началото на годината енергийният гняв на хората помете дясното правителство и се проведеха парламентарни избори имаше всички основания да се очаква успокояване и стабилизиране на обстановката. Но това не се случва. Естествено, възниква въпросът защо?

Традиционната демокрация функционира чрез избрани представители. Но след последните избори огромни маси от протестиращи искат смяна на управляващите, без да предлагат алтернатива. Това не е анархизъм, тъй като хората не са против държавата и държавността, а против собствените им представители във властта; Според нас за първи път суверенът иска да управлява не чрез представители, не чрез кумири и лидери, а *лично!* Причината е в новата технико-технологична база на обществото. Най-важните проблеми и инициативи вече се генерират не от изборните органи на властта, а директно от хората - в Интернет, Фейсбук, Туитър. Компютрите и интернет създадоха реални възможности за директно и оперативно участие на хората в управлението. Решения, за които по-рано бяха необходими месеци, сега могат да се вземат за часове и дори минути. И най-важното: появи се техническа и технологична възможност хората да вземат тези решения сами, без посредничеството на избрани представители.

Необходимата промяна

Необходими са не просто промени в избирателния Кодекс, с които настървено се занимава Парламентът, а промени в модела на функциониране на демокрацията, в начина на участие на избирателите в избирателния процес и в самото управление.

Постепенно се налага искането избирателят да упражнява правото си на власт директно (поне частично) - с помощта на съвременните технически средства и технологии, като от представляван субект на властта стане неин *реален субект на властта*;

Всичко това поставя на дневен ред въпроса за смяна на традиционната “аналогова” демокрация (фиг.1) с “дигитална” (цифрова, плоска) демокрация (фиг.2).

„Аналоговата” демокрация безспорно има своите предимства, но и недостатъци. Основните ѝ предимства са свързани с:

- Възможността във висока степен властта да се професионализира.
- Тази “професия” изисква специални лични качества, образователна и квалификационна подготовка и опит. Подобно на стотици други професии и тази не би трябвало да допуска “случайни” хора, които нямат необходимите качества, подготовка и опит.
- “Гарант” за професионалния подбор на политиците би трябвало да бъдат **партиите**, които носят съответната политическа, кадрова, морална и дори финансова отговорност за действията и поведението на “своите” представители.

Недостатъците са свързани главно с неестествената властова йерархия и реалното отделяне и дори противопоставяне на хората на властта:

1. Разделя хората на управляващи и управлявани, на имащи власт и на лишени от нея.
2. Правото да избираш се отделя от правото да бъдеш избран. И ако в момента по Конституция действа всеобщо избирателно право (правото да избираш), в никакъв случай няма всеобщо право да бъдеш избран.
3. Участието във властта е своеобразен **ценз**. Като правило отсяването се прави от политическите партии, но се включват и други структури – на бизнеса, на гражданското общество, дори на престъпността и др.

Въпросите, които поражда „аналоговата” демокрация

- Защо някой трябва да ме представлява? Защо той, а не аз?
- Имам ли “свой” представител във властта? Каква е личната ми властова връзка с него? Защо него го пазят? От мен?!

- Какво мога да направя, когато не съм доволен от “моя” представител? Мога ли да го сменя? Кога и как?
- За какво са ни партиите? Може ли да се управлява държава без политически партии?
- Ако избирателите избират и отзовават своите представители без посредничеството на политическите партии, каква ще бъде ролята на тези партии?
- Кой ще разработва, ще отстоява и ще отговаря за програмите за управление и развитие на обществото, ако ги няма партиите?

Най-неудобните въпроси са два:

- Може ли политическата система на демокрацията да функционира без избираеми представители?
- А без политически партии?

Според нас отговорът е категорично не! Да опитаме да си представим един мажоритарно избран парламент, в който зад (или в някаква степен „над“) избраните мажоритарно народни представители не стои никаква политическа партия, т.е. те не са обединени нито от някаква програма, нито от национални предизборни ангажименти, нито дори от някакавъ партиен морал и принципи. Да не говорим за отсъствието на контрол от страна на партията върху конкретните депутати. Единствените предизборни и следизборни ангажименти на народните избраници са тези към техните избиратели, т.е. към местните интереси и потребности. Кой и как ще съчетае тези разкъсани и често противоречащи си местни интереси с интересите на нацията? В такъв „мажоритарен“ парламент без представителство ще останат именно националните интереси и ценности, които, по правило, са приоритет на националните политически партии.

Решението

Допълване на действащата система на представителна демокрация (партии и народни представители) с широко участие на избирателите във вземането на важни за нацията решения: електронни избори, електронни референдуми, електронни вотове на недоверие (на доверие), електронно отзоваване и смяна на народни представители и др.

Принципният модел на „дигиталната“ (плоска) демокрация е показан на фиг. 2. В него на практика отсъства традиционната властова йерархия (т.е. системата е „плоска“, в нея липсват йерархични властови зависимости, събектът на управление на практика е и негов обект и обратно), въпреки че участниците са същите – обект (субект) на управление, законодателната и изпълнителната власт.

„Обектът на управление“ е динамичен и включва всички, за които се отнася едно или друго решение на законодателната и изпълнителната власт. По отношение на едни решения в този обект са включени всички български граждани (Конституция, голяма част от законите, част от решенията на Министерски съвет), а по отношение на други в него участват само онези български граждани, за които се отнася решението (например всички водачи на МПС, част от данъкоплатците, всички пенсионери и пр.).

Законодателната власт също е динамична. Тя запазва своите представителни органи (народно събрание, общински съвети, евентуално областни съвети), но те имат ограничени пълномощия и реално не са субект на властта. Автентичен субект на властта са гражданите, които са ги избрали и са им делегирали част от пълномощията си по вземане на решения. Тези граждани са в правото си във всеки момент да се включат пряко в процеса на вземане на решения (през Мрежата), като се откажат от посредничеството на съответните представители (депутати, съветници).

Изпълнителната власт в „аналоговия“ модел на управление е представител на законодателната власт. В дигиталния модел няма пречка тази „власт“ да се избира (или поне утвърждава и освобождава) директно от суверена – чрез пряко гласуване в Мрежата. Суверенът може да участва пряко и в приемането на най-важните решения на изпълнителната власт. В този смисъл изпълнителната власт също е динамична и не се свежда само до избраните органи и длъжностни лица (министри, областни управители, кметове и пр.). Във вземането на особено важни за нацията решения практически може да се включи цялата нация, т. е. изпълнителната власт престава да бъде „представителна“ и решенията се вземат директно от суверена.

При „дигиталната демокрация“ няма истинска властова йерархия. Най-важните решения се вземат от хората, които трябва да ги изпълняват. Субектът на властта е и неин обект. Това в никакъв случай не означава безвластие. Решенията трябва да се изпълняват, а законите да се спазват. Запазва се и възможността за властова принуда. Но това е принуда на мнозинството (което взема съответното решение) над малцинството (което е против), а не принуда на „представителите“ над представляваните.

По-долу е направен опит да се очертае общата рамка с основните, възможни форми на дигиталната демокрация. В нея са включени и някои организационно-технологични аспекти.

Електронни избори

- Всеки избирател има уникален избирателен код;
- Кодът се записва по електронен път в личната му карта и е защитен от произволен достъп;

- Гласуването става след поставяне на личната карта в специален електронен четец на компютъра.

Нива на представителност:

- СУВЕРЕН – съвкупността на имащите право на глас
- НАРОДНИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ: представляват суверена, избират се и се отзовават от него
- НАРОДНО СЪБРАНИЕ: няма директен избор от суверена, но може да се вгради опция за разпускане от суверена (електронен вот на недоверие)
- МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ: избира се и се отзовава от НС, но може да се вгради опция за директно избиране и отзоваване от суверена.
- ОБЛАСТНИ СЪВЕТНИЦИ: избират се чрез мажоритарен (или смесен) избор с определен мандат. Представляват суверена от съответната област, избират се и могат да бъдат отзовавани предсрочно от него.
- ОБЛАСТНО СЪБРАНИЕ: съставя се от избраните областни представители с мандат. Може да бъде разпуснато предсрочно от суверена (електронен вот на недоверие).
- ОБЛАСТЕН УПРАВИТЕЛ: избира се с мандат чрез пряк електронен избор от суверена. Може да бъде освободен предсрочно чрез електронен вот на недоверие.
- ОБЩИНСКИ СЪВЕТНИЦИ: избират се с мандат; представляват суверена от съответната община, избират се и могат да бъдат отзовани предсрочно от него.
- ОБЩИНСКИ СЪВЕТ. Формира се от избраните общински съветници с определен мандат, с опция за предсрочно разпускане от суверена (електронен вот на недоверие).
- ОБЩИНСКИ КМЕТ И КМЕТ НА НАСЕЛЕНО МЯСТО. Избира се с мандат. Може да бъде отзован предсрочно по искане на суверена.

Електронно гласуване

- Първоначално се осъществява в традиционни избирателни секции, оборудвани с необходимите технически средства;
- Избирателят поставя личната си карта в електронен четец и гласува чрез компютър;
- При успешно гласуване компютърът разпечатва протокол за успешно гласуване. При неуспешно гласуване процедурата се повтаря или избирателят гласува по традиционния начин (с бюлетина). Впоследствие данните се набират и въвеждат от оператор;
- Всички избиратели, които са гласували успешно през мрежата, получават удостоверение и допуск за електронно гласуване, т.е. право да гласуват от всеки

компютър, включен в мрежата (гласуване “у дома”) и оборудван със съответния електронен четец и всички необходими за гласуването технически устройства;

- Избирателите без такъв допуск продължават да гласуват по традиционния начин – в избирателни секции с бюлетини.

Нива на електронно гласуване

- **НАЦИОНАЛНО:** гласуването се организира и ръководи директно от ЦИК. Тъй като гласуването е електронно и лично, РИК и ОИК нямат правомощия и отговорности.
- **РЕГИОНАЛНО:** организира се и се ръководи от РИК. При въвеждане на регионално ниво на управление организира и провежда изборите за местен парламент и областен управител
- **ОБЩИНСКО:** организира се и се ръководи от ОИК. Провежда всички местни избори в общината.

Електронен избор на мажоритарен депутат

- **ГЛАСУВАНЕ:** електронно, по Интернет.
- **ИЗБОР:** мажоритарен (системата може да бъде и смесена – мажоритарно-пропорционална), отчита се и се обявява директно от ЦИК.
- **ИЗБИРАТЕЛИ:** всички регистрирани гласоподаватели, които имат право да гласуват за даден депутат (в.т.ч. живеещите в чужбина).
- **ПРИЯТЕЛИ:** хората, които са го избрали.
- **ЛИЧНИ РЕФЕРЕНДУМИ.** Могат да се правят както с групата на “избирателите”, така и с групата на “приятелите”.
- **ОТЗОВАВАНЕ:** по искане на 1/3 от “приятелите” или 50%+ 1 глас от всички избиратели. Гласуват всички гласоподаватели от съответния мажоритарен избирателен район. Отзоваването е действително, ако гласовете са повече от половината от гласувалите
- **РОЛЯ НА ПАРТИИТЕ:** издигат и подкрепят мажоритарни кандидати. Могат да искат и отзоваване, като гласуването е по общия ред

Електронен референдум

- **РЕФЕРЕНДУМИ:** могат да се провеждат електронно по всеки важен проблем.
- **ИСКАНЕТО** за референдум може да се направи от част от народните представители, от някаква част от избирателите (например 200 000), от Министерски съвет, от президента.
- **ГЛАСУВАНЕТО** е електронно, осъществява се през Интернет.

След приключване на гласуването се определя кворум (50% + 1 от участвалите) и се изчислява резултатът. По важни гласувания кворумът може да се определя на база имащи право на глас.

Електронни вотове на доверие/недоверие

- Могат да се организират за всички нива на управление: национално, регионално, общинско.
- На национално ниво вотове могат да се организират за Народното събрание и за Министерския съвет.

Електронен вот на доверие/недоверие на НС

Вот на доверие/недоверие на Парламента може да се поиска от:

- повече от половината от народните представители;
- повече от половината от избирателите.

Вотът се провежда чрез електронно гласуване в Интернет и е валиден, ако в него са участвали повече от половината избиратели.

При гласувано недоверие към НС последното се разпуска и се насрочват нови парламентарни избори.

Вземане на решения от народното събрание

- Самостоятелни решения, подлежащи на контрол от Конституционния съд – по досегашния начин.
- Решения със съгласието на суверена (електронни референдуми).
- Решения със съгласието на заинтересованите общности (регистрация на заинтересованите и електронно гласуване).
- Решенията, които сега са от компетенциите на Велико народно събрание, могат да се прехвърлят на суверена и да се приемат чрез електронни референдуми.

Министерски съвет

- **ИЗБОР И ОТЗОВАВАНЕ:** от НС, като се въвежда възможност за електронно гласуване от избирателите. Ако изборът е електронен се регистрира група “приятели на правителството” – хората, които са подкрепили правителството при неговото сформирание.
- **ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ**
  1. Самостоятелни решения, които подлежат на контрол от НС;
  2. Решения, които се одобряват от НС;
  3. Решения, които се одобряват от суверена чрез електронни референдуми.

- РЕФЕРЕНДУМИ: по всички важни за обществото проблеми. Решенията за провеждането им могат да се вземат от МС, от НС и от избирателите.

Вот на доверие/недоверие:

- От НС. Провежда се чрез гласуване в НС по досегашния начин;
- От суверена. Провежда се електронно, като допитване до народа. Ако над 50% от гласувалите са за оставка на правителството, то автоматично подава оставка и се влиза в процедура за избор на нов МС.
- Електронен вот на доверие на правителството може да бъде поискан с 50%+1 гласа от приятелите на правителството или от 50%+1 гласа от всички избиратели.

Участие на партиите

- ПРЕДЛАГАТ мажоритарни (и пропорционални) кандидати за съответните изборни органи;
- ПРИЯТЕЛИ: това е съвкупността от избиратели, които са гласували за кандидатите на партията. Партията има достъп само до техните изборителни кодове и може да общува с тях само чрез тези кодове;
- ОТЗОВАВАНЕ НА ПРОПОРЦИОНАЛЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ: с гласуване в групата на приятелите на партията от съответния МИР;
- ИЗБОР НА НОВ ПРОПОРЦИОНАЛЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ: имат право да участват всички приятели на партията от съответния МИР;

ПАРТИИТЕ, като цяло, запазват досегашните си права и отговорности и получават нови:

- Издигат кандидати за народни предствители и могат да поискат отзоваването им;
- Поемат отговорността за сформирание на правителство и носят политическата отговорност за работата му;
- Участват в електронни избори както със “свои” представители, така и с предизборни програми и платформи;
- Поемат финансирането на предизборните си кампании;
- Запазва се партийният контрол върху “своите” народни представители, министри, общински съветници и т.н.
- Те носят политическата и морална отговорност за управлението и своите представители в него.

Рисковете на дигиталната демокрация

- Реална заплаха от загуба на политическа стабилност. Страната може да изпадне в състояние на “тотални” избори.

- Реални ограничения за прилагането ѝ. Може да предизвика изкривявания, например, поради възрастова и образователна структура на населението и липсата на компетентности в сферата на ИТ.
- Липса на надеждна комуникационна среда особено в малки и отдалечени населени места, където избирателната активност е много висока.
- Не се гарантира 100% надеждност за технологичното функциониране на системата – естествени рискове в поведението на хардуера, софтуера и комуникациите.
- Електронните комуникации са уязвими от гледна точка манипулация на резултатите.
- Множество рискове, свързани с опасността от неоторизиран достъп до данни за избирателите и резултатите от електронните избори, както и от загуба на данни и информация
- Необходимост от разработване и спазване на ясни процедури и защитни механизми за организация на процеса и поведението на “електронните” избиратели.

Възможни стратегии за минимизиране на рисковете

- Изработване на “пътна” карта за поетапна дигитализация на политическото управление.
- Първоначално могат да се създадат “електронни” избирателни секции, в които да се гласува чрез Мрежата, но лично. Въвеждането на данните може да става от избирателя, но може да става и от дублиращи се оператори, като неизбежно възниква въпросът за цената на подобно гласуване
- Възможно е първоначално запазване на неголямо количество избирателни секции, в които да се гласува по традиционния начин, а данните да се въвеждат в системата от оператори, както е и сега.
- Ако гласуването е “у дома”, следва да се предвидят средства, които да гарантират идентификация на избирателя (пръстови отпечатащи, електронен подпис и пр.), с всички произтичащи от това рискове за сигурността на личните данни;

Най-важната стратегическа промяна е свързана с Конституцията . Сегашният механизъм за промяна чрез Велико народно събрание е скъп, муден и на практика няма да позволи дигитализация на политическото управление. Възможното решение е: Да се внесат промени в действащата Конституция чрез РЕФЕРЕНДУМ за прехвърляне на функциите на ВНС към обикновените народни събрания, а впоследствие и към “електронните” избиратели.

В заключение искаме да свържем изложеното с актуалната политическа обстановка в страната. Вече няколко месеца продължават протестите с искане за оставка на Парламента и правителството и за провеждане на нови парламентарни избори. Това е искане в рамките на остарелия модел на „аналогова” демокрация. Всички социологически проучвания показват, че нови парламентарни избори в много висока степен ще повторят статуквото, че сегашните „представители” ще бъдат „заменени” със същите представители. Затова смятаме, че спешно са необходими

промени в начина на функциониране на българската демокрация, така че милионите българи, които с данъците си осигуряват съществуването и функционирането на българската държава, да се включат директно в нейното управление – чрез постепенната замяна на остарелия модел на „аналогова“ демокрация с модела на „дигитална“ демокрация. Техническите и технологични предпоставки за тази промяна вече функционират в обществото. Необходимо е да се направят и съответните законодателни промени.

Фиг. 1. Модел на "АНАЛОГОВА" ДЕМОКРАЦИЯ

Фиг. 2. Модел на „дигитална“ (плоска) демокрация